

אֶפְסוֹרֵת הַרְכָּבִי

באופן צנוע הוחג יום הולדת השבעים של א ל כ ס נ ד ר ה ר כ ב י . בחגיגה זו השתתפו רק אנשי־עט ומדע, כי הרכבי הוא בעיקרו סופר ועובד מדעי וכמעט שאין לו דבר עם המפלגות והזרמים השונים ברחוב.

הרכבי הוא אחד מחלוצי העתונאים האידיים באמריקה. הוא עצמו ערך כמה עתונים והשתתף כמעט בכל העתונים האידיים שיצאו באמריקה מאמצע שנות השמונים למאה שעברה והמופיעים כיום.

עבודתו של הרכבי היא רבת־גוונים ומסונפת מקצועות. הוא פעל בתור עורך, מתרגם, לכסיקוגראף, היסטוריון, חוקר פולקלורי, מסביר ומחבר ספרי למוד השפה האנגלית. בפופולאריזציה שלו הרבה הרכבי לעשות להשכלת ההמון באמריקה ועל ספרי הלמוד שלו גודלו רוב המהגרים, שאת ראשית ידיעתם ב„שפת המדינה“ רכשו מספריו.

אולם עבודתו העיקרית של הרכבי שעל־ידה קנה לו את מקומו המיוחד בספרות, היא חקירת השפה האידיית וקביעת כללי הדקדוק שלה. ובוה היה הרכבי „ראש וראשון“, כי את עבודתו במקצוע זה התחיל הרכבי טרם הגיעו לשפה האידיית „ימי עדנתה“, בעת שהיתה עוד בשפלותה, בהיותה עוד „זשארגון“ וה„משכילים“ הביטו עליה כעל „שפה בזויה“, ואז כבר השכיל הרכבי להראות על סגולותיה המיוחדות של שפת־האם ועל זכותה בתור שפה כשאר הלשונות המתהלכות בתבל והוא גם לחם על קיומה.

את היסוד לחקירותיו הניח הרכבי בספר קטן בשם „די יידיש דייטשע שפראך“, שיצא בשנת 1886 בניו־יורק, שעל „שערו“ נאמר:

„בו יבואר תכונת הזשארגון המדובר בפי מחצית יהודי התבל, ויוכיח
 שהזשארגון הנהו שפה ככל הלשונות“. ספרו זה הוא נסיונו הראשון
 בספרות האידיית. (את עבודתו בספרות התחיל בעברית במחקר על
 „מבטא הרפה של האותיות ג'ד'ר'“, שנתפרסם ב„המגיד“, שנה כ"ט.
 גליון 50; כ"ד טבת, תרמ"ו). ולא יד המקרה היתה בזה שבחר בחקר
 השפה האידיית למקצוע עבודתו. הרכבי חונן בכשרון בלשני מצוין,
 ועוד בילדותו רכש לו ידיעת כמה שפות, אבל בהיותו ח ל ו ן
 מטבעו וסולל דרך, לא הלך לרעות „בשדות מעובדים“, אלא בחר
 לנסיונותיו שדה עזוב כהשפה האידיית, שעד אז רק מעטים שמו לב
 אליה. ועוד קו אופי אחד יש לציין בתכנית עבודתו: הרכבי הוא
 ע מ מ י ברוחו, שייך לטיפוס ה„נארודניק“, התהלך תמיד בין העם
 ואתת ממטרותיו היתה להשכיל את ההמון וללמדו בינה, ומזה גם
 התעניינותו הרבה בשפת-העם. השפה האידיית היא קרובה לרוחו,
 והחקירה בה לא היתה אצלו נושא מדעי לבד. הגישה אליה היתה
 גם מאהבתו ל„זשארגון“, האהבה שינק לשפה זו יחד עם חלב אמו,
 ולפיכך אין עבודתו חנוטה וטבועה בחותם מדעי אקאדימי. במדה
 ידועה הוא גם אגיטאטור והוא לוחם בעד זכות קיומה של השפה
 האידיית בחום נפש. אמנם התעמולה היא אצלו רק דרך-אגב ואת
 מלחמתו ינהל לא בפולמוס דברים, כי אם בכלי-נשק מדעיים. אולם
 אהבתו לשפה האידיית לא עוורה את עיניו מראות בלקוייה ובחסרון
 בטויים למושגים מדעיים, ומהעבר עבר אל ההווה והתחיל לשכלל
 את השפה, להעשיר את אוצר מליה ולהביאה למדרגת שפה תרבותית.
 לשם זה יצא הרכבי בדברים כבושים לסופרים האידיים להוכיח
 אותם על זלזלם בחוקי השפה ודקדוקה, ובמאמריו „מכתבים על אודות
 שפתנו“ ו„תשובה ברורה להאדון רובינס“, שנדפסו בעתון „יודישע
 אילוסטרירטע צייטונג“, שאברהם גולדפאדן הוציא בשנת 1888 בניו-
 יורק (גלינות 6, 8), הוא מדבר קשות עמהם. באותו עתון התחיל גם
 לפרסם את כללי הדקדוק והכתיב של השפה האידיית. מובן מאליו,
 שעם התפתחות מקצוע חקירת השפה האידיית, נתיישנו הרבה
 מהנחותיו, אבל במאמריו אלה הניח הרכבי את היסוד לקביעת כללי
 הדקדוק של השפה האידיית ועל-ידם הוכיח, שאין השפה „חומה
 פרוצה“, ואם בלשנים מומחים ישימו לב אליה, או תתפתח ותהיה

כאחת השפות החיות. מאמריו אלה הם גם היסוד לעבודתו הפוריה של הרמבי שברבות הימים הסתעפה והתרחבה עד הגיעה למרום שכלולה ב"מלון אידי־אנגלי־עברי", מפעל חייו של הרמבי.

למרות אהבתו הגדולה לאידית ואף כי לחם בעד ה"זשארגון", אין הרמבי "אידישאי" מושבע. האהבה לא קלקלה אצלו את השורה ומעולם לא פגע בשפה העברית, כרבים מחוקרי השפה האידית ומעריציה. בין אלה שהיו לפניו (יהושע מרדכי ליפשיץ, שהצטיין בשנאה עזה לעברית) ובין אלה שהלכו בדרכיו בהמשכת עבודתו. גם לפניו וגם היום השפה העברית יקרה ואהובה להרמבי לא פחות מהשפה האידית. אין הוא רואה שום "התרוצצות" ושום סתירה ביניהן. אהבתו לעברית היא לא משום "חסד נעורים" — דבר אופייני לרוב ה"משכילים", כי אם מפני שהיא שפת האומה ובה נוצרו ונוצרים קניני תרבות נצחיים. מעולם לא נכנס בפולמוס עם מתנגדי אידית, ורק בהקדמתו למחברתו "שפת יהודית־אשכנזית" יצא מעט מגדרו, והוא מדבר נמרצות עם הבוזים ל"יקהת אם", אולם גם שם נאמרו דבריו בנחת, ויותר משהוא מתפלמס הוא משתדל להסביר ולהוכיח את ערך השפה. אחדים ממאמריו מטפלים בחקירת הלשון העברית ויסודותיה בשפה האידית.

ומהבלשנות למקצוע ההיסטוריה, שגם בזה פרסם הרמבי מאמרים חשובים גם בהיסטוריה הכללית וגם בהיסטוריה הישראלית. הוא ערך את הספר "דברי ימי עולם" של פוגט, שתורגם על־ידי המנוח א. ה. רוזנברג ותרגם את "דברי ימי ישראל ברוסיה ופולין" של פרופ' ישראל פרידלאנדר, שהוסיף עליו כמה הערות חשובות. על הנושא האחרון פרסם גם שורת מאמרים מקוריים ב"צוקונפט". חשיבות מרובה יש למאמרו "לתולדות היהודים בקאנאדה" (בעתון "יודישע אילוסטרירטע צייטונג") ושורת מכתביו "היהודים בקאנאדה" שפרסם ב"הצפירה" (של שנת 1888), המכילים חומר לתולדות הישוב היהודי ב"עולם החדש".

בהודמנויות שונות כתב אלכסנדר הרמבי עברית. כאמור למעלה, היה נסיונו הספרותי הראשון מאמר עברי שנדפס ב"המגיד". באותו עתון נדפסו ממנו הערות מדעיות ומכתבים מאמריקה וקאנאדה (אחדים ממכתביו היו על אודות תנועת חבת־ציון בארץ החדשה.

הרכבי היה פעיל בתנועה זו ושמש בתור מזכיר לאגודות חובבי-ציון בניו-יורק ובמונטריאל. ראה מכתבו של שפ"ר אליו בספרי „אגרות סופרים“, עמוד ע"ד). מכתבים רבים על חיי היהודים בקאנאדה ואמריקה הדפיס ב„הצפירה“ של שנת 1888. ב„הצפירה“ של אותה שנה נדפס ממנו מאמר בעל ערך לכסיקוגראפי בשם „לשאלת שפת יהודית-מדוברת“ (גליונות 207, 208; י"ג—י"ד טבת, תרמ"ט), שבו יריב את ריב השפה האידיש, ובראשו ישיח את צערו על יחס הבוז והבטול של ה„משכילים“ לשפה הזאת, והוא מספר: „זה לי יותר מג' שנים, אשר אני עמל למלאות חסרון אחד לעמנו, והוא חסרון חבר כללי לדקדוק לשוננו החיה, הידועה בשמה יידיש-טייטש, המתהלכת בין אחינו יושבי ארצות הסלאווים והגרמנים. אנכי זה ב' ספרים חברתי בענין זה, הא' בשפת עבר בשם „שפת יהודית“, כולל כללי הלשון הזאת ומשפטיה, וגם חקירות ודרישות בתולדותיה ובתכונותיה; ועל טיבו של הספר הזה כבר העיר הבלשן הידוע, מורי ורבי הד"ר רי"מ רבינוביטש הי"ו מפאריש; וספרי השני כתוב בשפת יידיש-טייטש גופא בשם „די יידיש-טייטש שפראך“ (נדפס בניו-יורק, שנת 1886), כולל גם כן חקירות בתולדות השפה הזאת; גם מאמר בשפת בריטניה ערכתי על הלשון הזאת. והנה קוראי היקרים חלף עבודתי הרבה והיגיעה היתרה ילעגו לי — „אין דקדוק לשפת יידיש“ הנבזה (!!!) והיה לא יהיה!“ יקראו לי. לשוא ארמוז להם על חבור כללי דקדוק השפה הזאת שחברתי, הם רק באחד כי מ ל ב י ב ד י ת י ה ו. דברים מכאיבי לב כמו אלה, אשר שמעתי מקרוב וגם מרחוק יכריחוני הפעם להחזיק בעט, להשיב דבר לאלה שאינם משיגים איך יתכן דקדוק אצל שפה כמו היידיש, שהיא „זשארגאן“. אין כמעט אף לשון ידועה אחת העומדת מעצמה. שפת צרפת באה לעולם מחבור מלות רומיות עם מלות מלשון הגלים הקדמונים וגם משפות הגטיות; שפת בריטניה מחוברת ממלות משפות הרומיות, משפות הסקסוניות וגם משפות בני סקאנדינאביה, ועוד; וכן גם לשונות המזרח, ושפת תוגרמה תוכיה. בשפת תוגרמה, לא די שהיא שפה בלולה מלשונות שונות מארצות הקדם, כי גם כללי הדקדוק שלה מעורבים בכלליהן של שאר לשונות“. למחקר השפה האידיש הקדיש עוד שני מאמרים בעברית: „היש משפט לשון לשפת יהודית?“,

נדפס ב„נר המערבי“, שגם הוא הנהו בראשיתו אפולוגיה ו„למוד זכות“ על השפה האידית, ו„היסוד העברי בלשון יהודית“, שנדפס בחוברת הראשונה של הירחון „קדימה“, שיצא על-ידי גרשון רוזנ-צווייג בשנת 1899. עבודתו הפילולוגית הביאה אותו לחקור על תולדות כנויי המשפחה בישראל, ועל נושא זה הדפיס בעברית שני מאמרים: „שמות המשפחה אצל בני ישראל בימי קדם“, שנדפס ב„היום“ של קאנטור (שנה ב', גליון 139; ט"ז תמוז, תרמ"ז), ו„שנוי השם“ (ב„נר המערבי“, שנה שניה, חוברת ב', עמודים 111—112). במאמרו הקטן הזה הוא נוגע בבולמוס שאחזה את המהגרים לשנות את שמות משפחותיהם בכנויים כאלה שיש להם „צלצול אמריקאי“. המאמרים העבריים שנזכרו במאמר זה, הם „מעט מזעיר“ ממה שכתב הרכבי בעברית, כי בעתונים העברים שיצאו באמריקה מפוזרים כמה מאמרים והערות מדעיות שיצאו מעטו. החשובים שבהם הם פרקי תולדותיו שנדפסו בהמשכים רבים ב„הלאום“ של גולדמאן (שנה שניה, 03—1902), שיש בהם זכרונות מעניינים לתולדות תנועת „עם עולם“, שהרכבי היה אחד מעסקניה ותחת דגלה בא לאמריקה. האבטוביוגראפיה מקיפה את מקרי-חיו רק עד שנת 1883, וחבל שהרכבי „עמד באמצע“ ולא הוסיף לכתוב את זכרונותיו אלה ולהמשיכם עד היום הזה.